

Elşən Mirişli

Gəncə şəhəri,
tarixçi

(əvvəli ötən sayımızda)

Misir problemi

Hələ Nizip məğlubiyyətinə xəbərsiz olan Sultan Abdülməcidi Misir hakimi Mehmed Ali Paşanı bağışlayaraq məsələni həll etmək niyyətində idi. Bu məqsədlə ordu və donanmaya fərman göndərərək dərhal döyüşün dayandırılmasını buyurdu. Saray məmurlarından Köse Akif Əfəndi dərhal Çanaqqala boğazı sahillerində olan Osmanlı donanmasına xəbər bildirərək oradan Misirə yollandı və Mehmed Ali Paşaya bağışlandığını bildirdi. Kaptanı dərəcəsi Ahmed Fövzi Paşa isə rəqibi olan Hüsrav Paşanın sədrəzəmliyə gəlişindən qorxaraq donanmayla birlikdə Misirə qayıtdı və donanmanı Mehmed Ali Paşaya təslim etdi (3 iyul 1839). Çox keçmədən Nizip məğlubiyyəti barədə xəbərlər İstanbula gəlib çatdı. Osmanlı İmperatorluğunun həm ordusuz, həm də donanmasız qalmasından istifadə edən Mehmed Ali Paşa sultanla razılığa gəlməkdən imtina etdi. Digər tərəfdən İngiltərə, Fransa, Rusiya, Avstriya və Prussiya notalar göndərərək Misir probleminin həllində söz sahibi olduqlarını bildirdilər (27 iyul 1839). Bu notaların qəbul edilməsi ilə Osmanlı İmperatorluğu tarixində yeni bir mərhələ başladı və Osmanlı dövləti bir baxıma Avropa dövlətlərinin nəzarəti altına düşdü.

Sultan Abdülmecidin səltənəti

Bu əsnada London və Parisdə Osmanlı dövlətindəki islahat işləriylə bağlı danışıqlar aparılan dövrünün xarici işlər naziri Mustafa Rəşid Paşa dərhal İstanbula gəldi. Misir probleminə Avropanın dəstəyini almaq məqsədi ilə onları məmnun edəcək bir reform proqramının qəbul edilməsi barədə gənc sultanı razı saldı. Mustafa Rəşid Paşa bütün əcnəbi dövlət səfirləri və nüfuzlu dövlət adamlarının önündə çıxış edərək, şəxsən hazırladığı və Tənzimat fərmanı adı verilən reform proqramının başlandığını bildirdi (3 noyabr 1839).

Bu fərmanın elanıyla birlikdə, global hal almış Misirdəki Yeniçəri üsyanı probleminin həlli asanlaşdı. Bu dövrdə öz ordusu ilə savaşa təklif edilən Osmanlı İmperatorluğu idi. İngiltərənin təklifi ilə 5 böyük dövlət Londonda təşkil edilən konfransda bir araya gəldi. Konfrans əsnasında Misir hakimi dəstəkləyən Fransa kənarında tutularaq İngiltərə, Rusiya, Avstriya və Prussiya arasında London müqaviləsi imzalandı (15 iyul 1840). Misir hakimiyyətini veraset

yoluyla Mehmed Ali Paşaya verilərək, işğal edilən torpaqlar və Osmanlı donanması geri alındı. 13 iyul 1841-ci ildə yenə eyni dövlətlər Londonda bir araya gələrək Osmanlı dövlətinin boğazlar üzərindəki hakimiyyətini müəyyənləşdirən Boğazlar sülhünü imzaladı. Dövlətin islahat işləri ilə məşğul olduğu bu əsnada İngiltərə və Fransaın Yaxın Şərqdə davam edən nüfuz mübarizəsi nəticəsində Osmanlı İmperatorluğunun Suriya və Livan bölgəsində iğtişaşlar başladı (1845). Avropada başlayan 1848-ci il inqilabı əsnasında Avstriyaya qarşı mübarizə aparılan macar milliyyətçiləri

məsi ilə yanaşı, xristianların himayə edilmə hüququnun da özlərinə verilməsini tələb etdilər. Bu təklifin rədd edilməsinin ardından Valaxiya-Boğdan bölgəsini işğal edən ruslara qarşı müharibə elan edildi (4 oktyabr 1853). Tarixə Krım müharibəsi olaraq düşən və 30 mart 1856-cı il tarixli Paris sülhüylə başa çatan müharibədə Osmanlı İmperatorluğu (1299-1922) Rusiya İmperatorluğunu (1721-1917) məğlub etdi. Fransa, İngiltərə və Pyemont – Sardiniya Osmanlının tərəfini tutdu. Avstriya və Prussiya isə bitərəf qaldı.

Müharibədə orduları ilə birlikdə iştirak edən müttəfiqlər, Sultan Abdülmeciddən Tənzimat fərmanını tamamlama

qaldırmaq məqsədi ilə ilk dəfə xarici borc alındı (24 avqust 1854).

Sultan Abdülmecidə qarşı bir saray çevrilişi tərtib edildi. 14 sentyabr 1859-cu ildə baş tutan Kuleli hadisəsi olaraq bilinən bu çevriliş baş tutmadan qarşısı alındı. 1840-cı illərdə İrlandiyada başlayan və minlərlə insanın ölümünə səbəb olan qıtlıq dövründə saysız gəmilərlə bölgəyə ərzaq göndərmiş, bu səbəblə irlandiyalılar arasında bu günədək sevilmişdir.

Sultan Abdülmecid tüberküloz xəstəliyindən 25 iyun 1861-ci ildə İhlamur köşkündə 38 yaşında vəfat etdi. Məzarı üzərində öz adını daşıyan Sultan Abdülmecid türbəsi inşa edilmişdir.

ləri olmuşdur. Qurğuşun qələmi ilə çəkdiyi rəsmlər hələ də bəyənilməkdədir. Musiqi savadı da var idi. Gözəl ney çalır. Kədərli mahnılar bəstələyirdi. Bir çox növlərdə bacarıqlı idmançı olub. Üzgüçülük və at çapma yarışlarında iştirak edib. O, çox güclü pəhləvan kimi tanınıb. Dövrünün ən güclü pəhləvanlarını güləşdirir, qaliblərə hədiyyələr verərək bu idmanı inkişaf etdirirdi. Bir çox güclü pəhləvanları da yixdığı rəvayət edilir.

Vəliəhdliyi dövründə çox qadın saray həyatını bəyənmiş, daima bu həyata nifrət etmişdir. Padşah olan kimi saraydakı hərəmxanaları dağıtmış, evləndiyi beş qadınla həyat sürmüşdü. Hərəmxanada yüzlərlə qadın olardı. Sultan Əbdüləziz cəmi beş qadınla evlənmişdi. Sarayı başdan-başa gözəl rəsmlərlə bəzətdirmişdir. Əbdüləzizin bu yüksək tərbiyə və əxlaqın formalaşmasında xüsusən Ali Paşanın böyük əməyi olub. Sultan Əbdüləzizi Avropa dövlətlərindən uzaqlaşdıraraq yalnızlaşdıran Mahmud Nedim Paşa (Nedimov və yaxud Moskov Nedim) idi. Sultan Əbdüləziz qüruru, əzəməti və nəzakəti ilə yüksək səviyyədə durmuşdu. Sərtliklə yumşaq və mərhəmət onun şəxsiyyətində birləşib. Əbdüləzizi xarakterizə edən tarixçilər ona çox böyük qiymət veriblər.

400 çadırla qurulan Dünya Dövləti-Osmanlı İmperatorluğu

Osmanlıya sığındı. Avstriya və Rusiyanın müharibə notaları göndərmələrinə baxmayaraq Sultan Abdülmecid müharibəni təslim etməməsi Avropada Osmanlıların lehinə gür

yan bir islahat fərmanı almağa nail oldular. Fransa və İngiltərə elçiləriylə sədrəzəm və şeyxülislamla birlikdə hazırladığı islahat fərmanı Paris konqresindən dərhal öncə

Sultan Əbdüləziz (Abdüləziz)

Sultan Əbdüləziz 32-ci Osmanlı Sultanı və 111-ci İslam xəlifəsidir. Hakimiyyət il-

Vəliəhdliyi dövründə çox qadın saray həyatını bəyənmiş, daima bu həyata nifrət etmişdir. Padşah olan kimi saraydakı hərəmxanaları dağıtmış, evləndiyi beş qadınla həyat sürmüşdü. Hərəmxanada yüzlərlə qadın olardı. Sultan Əbdüləziz cəmi beş qadınla evlənmişdi. Sarayı başdan-başa gözəl rəsmlərlə bəzətdirmişdir. Əbdüləzizin bu yüksək tərbiyə və əxlaqın formalaşmasında xüsusən Ali Paşanın böyük əməyi olub. Sultan Əbdüləzizi Avropa dövlətlərindən uzaqlaşdıraraq yalnızlaşdıran Mahmud Nedim Paşa (Nedimov və yaxud Moskov Nedim) idi. Sultan Əbdüləziz qüruru, əzəməti və nəzakəti ilə yüksək səviyyədə durmuşdu. Sərtliklə yumşaq və mərhəmət onun şəxsiyyətində birləşib. Əbdüləzizi xarakterizə edən tarixçilər ona çox böyük qiymət veriblər

lü əks-səda doğurdu. Bu inqilablar Valaxiya-Boğdan bölgəsinə də yayıldı və məsələ ruslarla bağlanan Baltaliman müqaviləsiylə (1 may 1849) müvəqqəti olaraq həll edildi. Ancaq çox keçmədən meydana çıxan "qeyri-müsəlman əhali problemi" ruslarla olan münasibətləri yenidən pisləşdirdi. Qüds bölgəsində yaşayan katolikləri himayə etmək məqsədi ilə müraciət edən Fransaya qarşı, Rusiya da pravoslavların haqlarının qorunması üçün haqq iddia etdi. Belə ki, Sultan Abdülmecidə göndərilən notayla ruslar bölgədə yaşayan pravoslavlara muxtariyyət hüququnun veril-

Sultan Abdülmecid tərəfindən elan edildi (18 fevral 1856). Osmanlı İmperiyası tabeliyində yaşayan qeyri-müsəlmanlara rusların vəd etdiklərindən çox hüquq verən islahat fərmanı Paris konqresində də təsdiq edildi. Beləliklə, qərb dövlətlərinə ölkəyə müdaxilə hüququ da vermiş oldu.

Sultan Abdülmecid atasının təsis etdiyi baş vəkillik rütbəsini ləğv edərək sədrəzəmliyi yenidən bərpa etdi. Bununla da 20 illik səltənəti boyunca 22 sədrəzəm dəyişdirdi. Krım müharibəsinin (1853-1856) səbəb olduğu ağır maliyyə böhranını aradan

ləri 2 iyun 1861-30 may 1876-cı illərdi. 8 fevral 1830-cu ildə dünyaya gəlmişdi. Atası 30-cu Osmanlı Sultanı II Mahmud, anası isə çərkəz əsilli Pərtəvniyal Sultanı idi. Əbdüləziz II Mahmudun ikinci oğlu idi.

Osmanlı padşahları içində ruhan sağlamlıq, özünəməxsus dəyərli xüsusiyyətləri olan, yaxşı əməlləri ilə tarixdə yaşayan padşahlardan biridir Əbdüləziz. O, hələ gəncliyindən dini elmləri lazımi səviyyədə öyrənmişdi. İncəsənətin hər növünə qarşı onda bir vurğunluq vardı. Sənətə ruhan bağlılıq anadangəlmə idi. Rəssamlıq sənətində xidmət-

remxanada yüzlərlə qadın olardı. Sultan Əbdüləziz cəmi beş qadınla evlənmişdi. Sarayı başdan-başa gözəl rəsmlərlə bəzətdirmişdir. Əbdüləzizin bu yüksək tərbiyə və əxlaqın formalaşmasında xüsusən Ali Paşanın böyük əməyi olub. Sultan Əbdüləzizi Avropa dövlətlərindən uzaqlaşdıraraq yalnızlaşdıran Mahmud Nedim Paşa (Nedimov və yaxud Moskov Nedim) idi. Sultan Əbdüləziz qüruru, əzəməti və nəzakəti ilə yüksək səviyyədə durmuşdu. Sərtliklə yumşaq və mərhəmət onun şəxsiyyətində birləşib. Əbdüləzizi xarakterizə edən tarixçilər ona çox böyük qiymət veriblər.

Bu orijinal insanı sevməyənlər də olub. Elə bu üzəndən də taxtdan salınıb. Hakimiyyətdən uzaqlaşdırılmasını qüruruna sığışdırmayan Əbdüləziz bilek damarını kəsərək intihar etmişdir. Əbdüləziz taxtdan endirilib öldürülən son padşahdır.

Sultan Əbdüləziz zamanında donanma daha da qüvvətlənmişdi, planlı və biçimli bir proqram olmadığı üçün iqtisadi çətinlik çoxalmış, xarici borclar daha da artmışdı.

Sultan Əbdüləziz taxta çıxdığı günlərdə Osmanlı İmperiyası olduqca qarışıq dövrdə idi. Qaradağ (Çernoqoriya-Monteneqro) üsyanı artıq müharibə halını almışdı. Bosniya və Herseqovina əyaləti də çalxalanırdı. Avropa dövlətləri də bunları bəhanə edərək öz müdaxilələrini artırırdı. Müdaxilələrin qarşısını almaq istəyən Sultan Əbdüləziz taxta çıxdıqdan bir neçə gün sonra bir fərman imzaladı. Sədrəzəmə xitabən yazılan fərmanda yeni sultanın Tənzimatdan imtina etmədiyini və bunu sübut etmək üçün Mehmed Əmin Paşa hökumətini iqtidarda saxlayacağını bildirdi.

Əsas problem iqtisadi böhran olduğu üçün Sultan Əbdüləziz hökumətdən ilk öncə bu məsələnin həllini tələb etdi. Özü də bu məsələnin həlli uğrunda öz illik gəlirinin və saray məsrəflərinin azaldılmasına razı oldu.

(ardı var)